

آنادولو مجموعه سی

صافی : ۲

قلندر اوغلو	احمد رفیع
هدائی	محمد خالد
آنادولوده معارف	محمد امین
ملی تاریخچه موضوعی	مکرمین فلیل
آیرلیق وقعی	نجیب فاضل
آلتی مصراع	سرف لاطم
آنادولو عرفی و دستاورد	علمی ضیا
حرفلری	نجیب عاصم
سلجوق طیبیلری	فریدوده نافذ
قونیه ده یشیل قبه	شراب الدین
آنادولویه	اسعد عادل
بندن بکا مکتوبلر	ناظم لامل
صوک بهار	احمد حمیدی

آیک ایلری : ییلاندا هیلانی - برهکتوبک دوشونیدریکی - کتابلر آراسنده - برتبع

ناشری : آنادولو قومانییت نشریات شرکتی

یگنی طبع

اینگیلیستانده رشید افندی خانیته

۱۳۴۰

شەر تدرىساتىدە كى نەۋىزانك مەشائى بالخاصە قوتىز. فوقندە مؤسسە آچقە قالقمىقلىغىز اولمشدر . مملكتىمىزدە اىى بر مەعارف سىياسىتى مملكتىك مەعارفە. مصروف قوتى الك اىى تقسىم وتوزىيى استىناد ايدر . ائى بر مەعارف ادىمى النىدە كى قوتى لايقىلە حساب ايدىن ، اولىزى لايقىلە تقسىم اىلكە موفق اولاندر . لىسەلر ائى ئىزە وىرمە يورسە ، دارالمعلمىتىلر مەكمل اولما يورسە بوتون بوتونلر ك اكرىا سىبى مەعارفدە ائى برسوق الجىش تعقيب ايدە مەكلكمىزدە . بولىە بر مەعارف سىياسىتى نە كى اساسلارە استناد ايتىلدر . بونى آرى بر مقالەدە يازاچىم .

دارالفنون فلسفە تارىخى مدرسى

محمد امين

ملى تارىخىمىز ك موضوعى

آنادولو تور كلىرى تارىخىك باشلانغىچىدىن اعتباراً زامانزە قادار دوام ايدىن واقىلەر مىلى تارىخىمىز ك موضوعى تشكىل ايدر .

بوتارىخىك باشلانغىچى تور كلىك آنادولويە ورودىلە آچىلەر . تور كلىك آنادولويە نە زمان كەلكلىرى مسئلەسى اوزون مناقشەلر دىعوت ايتىلدر . بعض تارىخىويسلر اسى آنادولودە ياشايان اقوامدىن بر قانچىك تور كلىلەرە قرابت عرىقەلر اولىدىنى ذهابنە دوشمىشلر وحضور تارىخە ك اول چىقان قوملردىن برى اولوب قىطعە مذ كوردەك ك قدىم سىكنەسى اولان هىتىلر ك اورال - آلتاى اقوامىدىن جرمن بر شىبە اولىدىنى ظن ايتىلدرى . بوكون هىتىلر ك هندو اقوامىدىن برى اولىدىنى تحقىق ايتىلدر .

هىتىلەرە خىلف اولان وازىمە قدىمەدە آنادولونىك حوالى جنوبيە سىندە ساكن بولنان (قوماكەن) لىلەرە مەركىزدە اقامت ايلان (تور قوم) لىك تور ك نىسلە منسوب اولدىقلىرى ادعاسىدە موضوع بختدر . بونلردىن بر نىچىسىك قومانلر ، ايكىچىسىك دە تور كلىلر اولىدىنى ظن ايدىلىككەدەر . فقط الدە قىطى وىقىلەر اولمادىن اسم مشابىتە باقەرق بوظنلەرە قاپىلىق جائز دىكلەر . اكر ايلرىدە قىطى وىقىلەر اور تەيە قونىلەرەرق (قوماكەن) لىك حقىقە

(قومان) لر ، (تورقوم) لرك ذه (تورك) اولدقلرى تحقق ايدرسه مى تاريخمىزك مباديسى ميلاددن اون عصر اوله قدر چقارمىق ايجاب ايدى چكدر . فقط بوگون بووارددكلدر . قبل الميلاد يدنجى عصرده اسكىتلك عربى آسياه وبالحاصه آنادولويه استيلايتدكلرى نظر دفته آلهرق اسكىتلى تورك عد ائلك و تاريخمىزك مبدأى بوزمانه قدر چقارمىق ده دوغرى دكلدر . چونكه اسكىتلى ، مه دلى وفارسلى كى ايرانى الاصل و بىءا عليه هندو - جرمن اقوامدند .

روما ايمپراطورلغىك آنادولوده اوزون عصرلى دوام ايدى حاكىتى زماننده تورك قومنه منسوب بعض جماعتلى از جمله هونلى ، قومانلى ، بىكلى ، خزرلى آنادولويه آقنلى و مهاجرلى بامشلىدر . بونلك بر قسى شرق بولدى ، بر قسى ده غرب طرفدىن آنادولويه كلىشلىدر . فقط بونلى پايدار اوله مامشلى ، يا كلكلى كى سرعته كى به كىتمشلى ، يا خودده آنادولونك سكهسى آره سته قارىشهرق هويت قومىلرنى ضايع ايشلىدر .

شو حالده ازمئه قديمده وروما حاكىتى زماننده آنادولوده توركلرك ساكن بولدىنى واسلاملى طرفدىن آنادولو فتح ايدلىكى ائنده قطعئ مذكوره سكه سنىك قسم اعظمىك تورك نسلنه منسوب اولدىنى ادعاسى قورى بر ظندن عبارتدر . المزمه كى وشقهلىر بوطنى تأييد اتمز . شىمدىلك صدر اسلامده عرب خليفهلى طرفدىن آنادولوده اسكان ايدلىن توركلره تاريخمىزه باشلاق و آنادولو توركلرى تاريخىك اون ايكي عصرلق اولدىنى قبول ائلك مجبوريتنده ز .

*

*

بويك ايكوز بىلق تاريخمىزى باشلىجه بش بىوك دوره به تقسيم ايدى بيلير :

۱ — خلقاي عباسيه زماننده آنادولوده تورك اياماتلىرى ، اسكى مورخلىرك تعميرى

وجهله ، ثغور والىلى [۱] دورى .

۲ — آل سلجوق دورى .

۳ — طوائف ملوك دورى .

۴ — آل عثمان دورى .

۵ — جمهوريت دورى .

[۱] ثغور ، حدود دىكدر . توركمهسى (اوج) در . صدر اسلامده آنادولونك بر قسى اسلاملى طرفدىن ضبط ايدلىش و بوقسم يزانس ايمپراطورلى ممالكى ايله محدود بولدىنى جهته سرحد اعتبار اولومشىدى . فقط تواريخ اسلامده ده (ثغور) دىئلجه هند ، چين ، فرانسه سرحدلىر خاطر كلىر . بلكه روم ايمپراطورلى حدودى مراد اولئوردى . (ثغور) ، عادتا بر اسم خاص كى ، آنادولونك اسلاملى انده بولان قسمنه علم اولمىشى .

تاریخمزی بوصورتله بش دورده آیرمق اڤ دوغرو واک علمی بر نقطه نظر اولدینی ایضاحات آیه ایله ثابت اولور . بویوک دورهلر بر جوق خصوصیتلره ، ازجمله شکل واداره دولت ، مملکتده وحدت وانقسام ، مدیئت وتکامل ، استیلا وقبوحات اعتباريله یکدیگرلردن آیریلزلر . هم دورهنك بارز خصوصیتلری عرض ایدهلم :

عباسیہ خلافتی الدہ ایدنجه آنادولو فتوحاتہ وروم غزواتہ صرف اہتمام ایڈیلر .
آنادولویہ خراسان عسکرلی - کہ بواردونک بیوک بر قسمی تورکلردن مرکب دی -
پرلشدریدیلر . خلیفہ مہدی اسپجاب ، فرغانہ ، سمرقند سکنہ سندن برچوق اہالی بی
آنادولویہ نقل ایتدی . بونلر طرسوس ، مسیس ، عین زربہ ، ہارونیہ ، آٹنہ ،
مرعش ، حدث [کونیک] ملاطیہ ، حصن زیاد [خرپوت] ، آمد [دیاربکر] ،
اخلاط ، ملاز کرد ، کاخ ، قالقلا [ارضروم] شہرلینہ اسکان ایڈیلر . بوصورتہ
آنادولونک شرق و جنوب طرفلری ماوراء النہر تورکلری طرفدن اشغال اولونمیشدی .
مہدینک اخلاطی زمانندہ تورکلرک مقداری دہازیدہ آرتدیزلدی . متوکل زمانندہ عرب
عنصرینہ منسوب اولان عسکرلر ترخیص ایدیلہرک خلیفہ اردوسی منحصرآ تورکلردن
عبارت قالدقندن وتورکلر خلیفلر نامنہ ادارہ حکومتہ وضعید ایتدکن صوکرآ آنادولو
قطعیسی دہ بونلرک تحت حاکمتہ کیدی . آنادولودہ اقامت ایدن تورک عسکرلری
وتورک امیرلری ظاہراً خلیفہ بہ تابع ، حقیقتدہ ایسہ مستقلاً اجرای حاکمت ایلکدہ
ایڈیلر . تورکلر آنادولونک فتحی اکمل و صورت متاہدہ دہ روملرہ قارشہ غزا ایلک

وظيفه‌سياه مكلف بوليورلردى . اشكى برتعبير

اياله (مزايط) ايديلر . [۱]

بولر روملرله ايكي بحق عصر مهاديا محيا -
دله‌ده بولومشلردر . امير عمر ، فرح‌التركي ،
بلكاجور ، خلف فرغانى ، يازماز ، احمد بن
طوغان ، ابو ثابت التركي ، رستم بن بردو ،
احمد بن كيفلغ ، بسراافشيني آنادولوده طر-
سوسده اجراى امارت و خرسيتانلره قارشى
غزاليله اشتهارايدن تورك اميرلرنددرلر .
قسطنطين پورفيرورثنت زمانه قدر تور-
كلر آنادولوده طوتونه بيلديلر على الاكثر
تفوق كنديلرند ايدي . فقط ۳۳۲ تاريخندن
اعتباراً روملر غلبه ايميه باشلاديلر . صيراسيه
ملاطيه‌ي ، مرعشى ، داها صوكره ميسس و
طرسوسى ضبط ايتديلر واك نهايت ۳۵۹ ده

آنطاكيه‌ي آلدیلر . امپراطور ايكنجى بازيل شرقه دوغرى تمديد فتوحات ايدرك
كرجستانه قدر بوتون ممالك اسلاميه‌ي ضبط ايتدى . آنادولو - ديار بكر مستتا - همان
كاملاً بيزانس امپراطورلرينك اله كچدى . سكنه‌سى اولان مسلمانلر و توركلر ياهجرته
وياخودده تنصره اجبار ايدلدى .

ايكي بحق عصر دوام ايدن بودوره تاريخيه‌ده توركلر آنادولوده تام معناسيه مستقل
بردولت قورمش دكلردر . آنادولويه فاتح اوله‌رق دكل ، بلكه خليفه‌نك عسكرى
اوله‌رق گلشردر . عين زمانده آنادولوده بردكل برقاج تورك امارتى موجوددر . امارتلرك
تشكيلاتى ، عباسى امپراطورلغنك ولايت تشكيلاتنك عيني در ؛ لسان رسمى عربجه‌در .

بودورك اك بارز خصوصيتى غزا و جهاددر . توركلر اوزون مجادله‌لرله بيزانس
امپراطورلغنى ضعفه دوجار ايشلر ويرعصر صوكراعر قداشلى طرفدن وقوعبوله‌جق
بيوك مهاجرت واستيلايه زمين حاضرلامشردر .

[۱] "مزايط" ؛ سزحدده اقامت و في سبيل الله غرايه وقف حيات ايدن كيمسه ديمكدر .

آبيلور و قى

آفتابى كيرهن سسلرى ديكله !
ديكله‌ده كوكلى آليوير كيتسين .
صاچلرمدن طوتوب قور كوزلركله
ياشلى كوزلرله داليوير كيتسين .

بو بولده يورو ، برصو كى آقوب ،
كونشه كويه اين بنى براقوب ؛
بول دونركن آرقه طرفه باقوب
كوشده بر لحظه قاليوير كيتسين .

اميدم بيللرك سيلنه دوشدى ،
صاچكك اك تيزه‌ك تلنه دوشدى ؛
قورى يابراق كى آلنه دوشدى
ايستره‌ك روزكاره صاليوير كيتسين ...

نجيب فاضل

آل سلجوق دورى . — خلفاى عباسىيە مەيلىنىدە بولغان توركلارنىڭ ئانادولودىن چىرىدىغان يارىم عصر سوكرى اورتىدا ئاسىيە شىرقىدىن غەربىدە دوغرى دىكرى تۈرك ائىللىرىنىڭ مەھاجرىتى باشلاندى . دىرىنچى عصر ھىرى اواسطىنىدە توركىستاندىن ماورا ئالھىرە مەھاجرىتىدىن اوغۇزلىرى ئىچى توركىلار بىر مەدەت قىلىپ مەزكۇرىدە ساكن اولدىلار . سلجوقى ئائىلىسى بوتون توركىلارە رەئىس ايدى . ۴۱۰ دە توركىلاردىن بىر چوق اولوسلار جىجىقنى كچەركى ايرانە واورادىن آذربايجانە كەركى ئانادولوىە تەخرىشە باشلايدىلار . ۴۳۰ دە سلجوقى ئائىلىسى خراسانى ضبط ايتدى . مەتەقبا توركىلار اولوسلارى بىوك بىسىل حالندە ايرانە ، آذربايجانە ، ئانادولوىە ، عراق ، سۈرىيە دوغرى يايلىمىيە باشلايدىلار . بىوك سىلانە قارشىلىنىدە ھىچ بىر دولەت مەقاومت ايدەمدى . توركىلار بىر ھەلەدە وسطى و غەربى آسيانى اشغال ايتدىلار توركىلارنىڭ رياسىتىدە بولغان سلجوقى ئائىلىسى بىوك برايمپراطورلىق تاسىس ايتدى . ئانادولودە بىزانس ايمپراطورلىقى توركىلار مەھاجرىتى مەقاومت ايدەمىيەرك بىر ھەلەدە بىقىلدى . ۴۴۰ دىن ۴۷۲ يە قدر توركىلار استانبول بوغازىنە و آطەلەر دىكىزىنە قدر بوتون ئانادولوى اشغال ايتىشلار قىلىپ مەزكۇرى سىكىنى كاملا احيا ايتىشلاردى . ئانادولو صورت قىلىپە وابدەدە توركىلار ايللى اولمشدى . بو فتح سلطان اعظم ملكشاه زمانندە مشارالەك عمىجە زادەسى و قوماندانى اولان سلطان سەلىمان بىن قوتولش يىلىدە وقوعە كىشىدى . ارضرومدىن بوغازلارە ؛ انطاكيەدىن قرە دىكرە قدر مەمتد اولان بوتون ئانادولو اولكەسى فاتىح مشارالەيە تۈجە اولومىشىدى .

ئانادولونىڭ فاتىحى ، ئانادولودە توركىلارنىڭ سىلپىتىنىڭ مۇسىسى اولان سەلىمان ايلە اونىڭ

آنى مىصراع

— چوق قىمىتى بىر آرقاداشە —
 صاچلىرىم آغارسون ، آلم بۇرۇشسون .
 دەلى بىخت ! مېنىڭ قەدىنى سون ،
 او يارىم بىراقش بىن تاماملام .

لېچىكچە زەھەندىن قاۋرۇلسون اچم .
 بىلىم مېنى ، اوندىن بىراچم ،
 خراب ايدوب ، ياقش ، بىن تاماملام .

سەيف لائىم

اولادلىرى بىر عصر قدر عمىجە زادەلىرى اولوب خراسانندە اقامەت ايدىن بىوك سىلپانلارنىڭ تابع و وكىلى اولەرق اجراى سىلپىتى ايلدىلار . بالاخرە — بىوك سىلپىتىنىڭ انقراضىدىن سوكرى — مىستقل اولەرق ۷۰۷ سەنە قدر اجراى ھىكۈمەت ايتدىلار .

تارىخىمىزنىڭ مەھم فەلى اولان بۇ دورەدىن تەدقىق ايدەنچىك اولۇرسەق اول ۴۱۰ دىن ۴۷۲ سەنە قدر توركىلارنىڭ ئانادولودە بىرلىشىدىغانى و اوتارىخىدىن اعتباراً ئانادولونىڭ توركىلار اولۇ .

سلری آره سنده توزیع و تقسیم اولندی، تورکملرک یاواش یاواش کویلر و مدینه لر تشکیل ایتدکلرینی و کوجه لکی براقه رق حضری حیاته کچدکلرینی کورورز . آنادولوده اسکی شهرلرک خراپه لری اوستنده یی مدینه لر تشکله باشلامش واولوس وبوی بکلری بومدینه لرده (ملک) ویا (امیر) عنوانلریله تأسیس امارت ایتشلردر . فتحدن اعتباراً بر عصر قدر آنادولو تام معناسیله دره بکلک حیات یاشامشدر . یکدیگرینه رقیب مدینه لر بر لرلیله محادله ایتشلردر . آنادولوده سلجوق خاندانه منسوب بر سلطان آنادو- لونک بر قسبنی دوغریدن دوغری به کندی تحت حاکمیتده بولندیروردی . دیگر طرفلرده ملک ویا امیر عنوانی طاشیان بیوک دره بکلری اجرای حاکمیت ایدیلوردی . بللی باشلی اون ایکی بکلک موجود ایدی . بوبکلر حال حربده باش قوماندانلری عد ایتدکلری پادشاهک معیتده طویلانیلر ، فقط مسائل داخلیه ده تمامیه مستقل بولنورلر ، یکدیگرلریله حرب ایدرلر ، پادشاه ایله ده اوغراشیلردی . خلاصه قرون وسطاده آوروپاده کی دره بکلرک بر لرلینه وقرالره قارشلی وضعینی نه ایسه بزم بکلرک ده یکدیگرلرینه وپادشاهه قارشلی وضعیتری اوایدی .

سلجوق عائله سی ، داها خصوصی برافاده ایله ؛ قلمش اوغوللری فرانسه ده کی بوربون خانداننک رولنی اوینایه رق یاواش یاواش دره بکلکلری اورتهدن قالدیردیلر ودره بکلکلرک صاحی اولان امیر وملکلری مرکز سلطنته کتیردیلر . بوضورتله نیم مستقل امارتلر و بکلکلر دوغریدن دوغری به مرکز سلطنته مزبوط اولدی و کوندزیلن والیر طرفندن اداره ایدله به باشلاندی . قلمش اوغللری بر عصر دن فضلہ چالشمشلر ودره بکلرینی مرکز سلطنته کتیردکدن و آنادولونک وحدت حقیقه سی تأسیس ایلدکدن صوکر ایلک دفعه اوله رق اصول مرکزیتله اداره ایدیلن بر دولت میدانه چیقارمشلردی . بودوره ده آنادولوده کی مدینه لر یاواش یاواش بر مرکز اطرافه طویلانمش و (قونیه) سینه سی بوتون آنادولونک اک قوتلی مدینه سی اولمشدر . قونیه عصرلرجه آنادولونک مرکزی ، آنادولو تورکلکنک مقری اولدی .

بودوره ده آنادولو وطنی تشکل ایتدی . آنادولونک غربنده بر عصر دوام ایدن اهل صلیب ویزانس محاربانی ؛ جنوبده آنطاکیه برسلریله ، سوریه سلطانلریله ، شرقده کرچیلرله و آذربایجان تورکلریله وقوعبولان محادلات آنادولونک حدودلرینی وجوده کتیرمش ، وطنک خریطه سی چیرمشدر .

بودوره ده آنادولوده کی تورکلر مستقل بر ملت حاله کیشلر ، دیگر تورکلره نظراً

چوقى مەكامل بىر دولت وجودە كىتىمىشلىرى ، بىر مەركىز تەسىس ايتىمىشلىرى ، قۇتلى بىر مەنىنىڭ تەملىنى قورمىشلىرىدۇر .

مەكەمىن خەلىل

جەمئىيەت

آنادولۇ عرفى رەستەنلىرى

۲

(مەلا عارف على) نىڭ ايكىنجى سۇلتان مەراد ئەمىرىيە قەلمە ئالدىغى (مەلىك ئەھمەد دانىشمەن دىستانى) ادەبىيەتتە تارىخىگە ئەكس ايدىن ايلەك دىستانى ھادىيە تەلقى ايتىدەن بىلىرى . تارىخىدە بۇندىن شۇ يۇلدە بىھىت ايدىلىپ : « مەلا عارف على ولايت روم قىسەتلىرىدە بۇندىن . زەمەندە عارف على دىيە شەھىر بولۇپ اوائىل ھالەتدە ارباب تىجارەت ايدى . سۇلتان مەراد خان ئەمىرىيە مەلىك ئەھمەد دانىشمەن قۇتخانى بىر مەنظۇم كىتاب ايتىش . مەنىيە علايىنىڭ لىسان فرىس اوزۇرە يازدۇغى كىتابىدىن ھەكايەتلىرىنى اخىد ايتىش ، واول مەقابىلەدە نىجە جۇايز سىنەيە دىستەرس بولۇش ، بەدەللاھىسان بىر قىلىق تەيىنەد توقۇد دۇردارلغىن آلۇب ھۇزۇر وراحت قىلىقە سىلۇك ايتىمىشلىرى . بۇايات اول كىتابىدە كى نەزمە كىزىدە ايتىلىدىن دۇر :

چون صېيخ ايردى بۇردى كۈن شەققەن
جەھانە رەھىت آتارى صېلدى
بۇزەدى بىر يۇزىن آلتۇن وراقىن
كۈنۈش دۇغەدى قرە آقەن سېلدى
كىچەك نەك ظەلمەنى ايلدى دۇر
سەراسەر دەرە ايتىق قىلدى مەمۇر . الخ .. »

بۇسۇرلۇر دىن آكلاشلىپۇر كە فاتىھىدىن اول عثمانلى سۇلتانى آنادولۇ عرفى وەقەل سىلمىلە علاقەسىنى كىسمەش ، مەلىكەتتە مۇلۇدى اولان تەمئالى قەھرىمانلىرى تەرىقى وەظىفە بىلىمىشلىرى . فەقەت وەقە كە فاتىھ استانبۇلە آياغى آتارىق ، اعيانە واولغۇز تۇرەسە مەخالف بىر سۇلتەننىڭ تەملىرىنى قۇردى ؛ او زەمەندىن اەتباراً مەركىز ھەكۇمەتە صاھب اولان ايرانى دىھىتە بىتون مىلى غەنازىر بىرر اورتەدىن قەلەمىنى وىرىنە (خىسرو وىشىرىن) ، (نەھىفى) ، (شۇكەت نەھارى) كى قەلەملىرىنىڭ قائىم اولماسىنى مۇجەب اولدى . بىطال غەزىنىڭ تۇرۇنى اولارق طەنىلىمىش اولان مەلىك ئەھمەد غەزى شەمالى آنادولۇنىڭ فاتىھى ،